Prijs 10 cent.

COMMUNISME

EN

ANARCHISME

DOOR

PETER KROPOTKINE

UITGEGEVEN DOOR DE

LANDELIJKE FEDERATIE VAN SOCIAAL-ANARCHISTEN IN NEDERLAND

AFDEELING BROCHURENHANDEL
F. H. DICKHOUT WESTERSTR. 214 AMSTERDAM

(ca. 1919)

VEREENIGDE DRUKKERIJEN
EIKELENBOOM & TIMMER
SANTPOORT - BLOEMENDAAL

Communisme en Anarchisme

DOOR

PETER KROPOTKINE

UITGEGEVEN DOOR DE

Landelijke Federatie van

Sociaal-Anarchisten in Nederland

Voorwoord.

Vooral in een ernstigen tijd als deze is het noodig, dat de richtingen en stroomingen, welke in de socialistische beweging bestaan, duidelijk tot uiting komen, waardoor het nadenken daarover wordt bevorderd en hetwelk ontegenzeggelijk zal leiden tot verheldering der begrippen omtrent die richtingen en stroomingen.

Nu een aantal sociaal-democraten de naam van communisten hebben aangenomen, omdat zij zich voor den naam van sociaal-democraat schaamden, hetgeen verklaarbaar is, gezien de misdaden welke onder dien naam plaats vinden, vooral nu is het noodig duidelijk te doen uitkomen, dat het communisme alleen mogelijk is, wanneer dit als economisch stelsel, de meest mogelijke vrijheid van het individu waarborgt; wanneer het derhalve steunt op het anarchisme.

De strijd tusschen het autoritair en het libertair communisme, de strijd tusschen gezag en vrijheid is trouwens geen strijd van vandaag of gisteren. Zoolang de socialistische beweging haar intrede in de wereld heeft gedaan is deze strijd gevoerd, waarbij twee reuzen op het gebied der socialistische gedachten Marx en Bakunine op den voorgrond traden en een heftigen strijd voerden; Marx als vertegenwoordiger van het gezags-socialisme, Bakunine als de kampvechter van het vrijheidlievend socialisme of anarchisme. Waar nu de vroeger zich genoemd hebbende sociaal-democraten nog steeds Marxisten zijn en hun communisme op den grondslag der Marxistische leerstellingen propageeren en waar mogelijk in toepassing brengen, kwam het ons goed en noodzakelijk voor, het verschil tusschen hun en het eenig bestaanbare Communisme, het anarchistisch Communisme te doen uitkomen. Ziedaar de redenen waarom we besloten tot wederuitgave van de brochure van onzen ouden Russischen kameraad Peter Kropotkine, waarin de verschillende verschijnselen en de stelsels van Communisme worden behandeld.

Wij hopen en verwachten dat deze brochure in veler handen zal komen en wij wekken al onze geestverwanten op daaraan hunne medewerking te verleenen.

De prijs is zoo laag mogelijk gesteld, zoodat deze geen bezwaar behoeft te zijn.

LANDELIJKE FEDERATIE VAN SOCIAAL-ANARCHISTEN.

Het belang van dit vraagstuk behoeft ter nauwernood in herinnering te worden gebracht. Vele anarchisten en denkers in 't algemeen, erkennende de groote voordeelen die het kommunisme kan schenken aan de maatschappij, zien in dezen vorm van sociale organisatie een gevaar voor de vrijheid en de vrije ontwikkeling van het individu. Deze gevaren worden ook erkend door een groot aantal kommunisten en in 't algemeen gesproken, grijpt het vraagstuk in dat andere, zoo groote, dat in al zijn uitgestrektheid door onze eeuw is gesteld: het vraagstuk van het individu en van de maatschappij.

Het vraagstuk is op verschillende manieren verduisterd. Als men spreekt over kommunisme, dan heeft men voor de meesten gedacht aan het min of meer christelijk- en klooster-kommunisme, dat altijd autoritair was, zooals het gepredikt werd in de eerste helft dezer eeuw en in sommige gemeenschappen in toepassing werd gebracht. Het gezin als model aannemende trachtten zij de „groote kommunistische familie" saam te stellen, den „mensch te hervormen" en legden zij tot dat doel behalve gemeenschappelijk werken ook het samenwonen in een gezin op, de verwijdering van de bestaande beschaving, het isolement; de tusschenkomst van „broeders" en „zusters" in het geheele zieleleven van elk der leden.

Bovendien er werd geen voldoende onderscheiding gemaakt tusschen de geïsoleerde gemeenschappen, bij verschillende gelegenheden gesticht gedurende deze drle of vier laatste eeuwen en de talrijke en gefedereerde gemeenschappen, die zouden kunnen ontstaan in een maatschappij, op weg om de sociale revolutie te vervullen.

Terwille van de duidelijkheid moet men dus afzonderlijk in oogenschouw nemen:

1o. de gemeenschappelijke produktie en konsumptie;
2o. moet het samenwonen noodzakelijk tot model hebben de hedendaagsche familie?
3o. de geïsoleerde gemeenschappen van onzen tijd;
4o. de gefedereerde gemeenschappen der toekomst;

5o. voert het kommunisme noodzakelijk tot verzwakking van het individu? Met andere woorden: het individu in de kommunistische maatschappij.

* * *

Onder den naam van socialisme in het algemeen heeft zich een machtige beweging van denkbeelden geopenbaard in den loop der vorige eeuw, te beginnen met Babeuf, Saint Simon, Robert Owen en Proudhon, die de hoofdstroomingen van het socialisme formuleerden en daarna door hun talrijke Fransche voortzetters (Considérant, Pierre Leroux, Louis Blanc), Duitsche (Marx, Engels), Russen (Tchernychevsky, Bakunine) enz., die werkten om hetzij de denkbeelden der grondleggers van het moderne socialisme te populariseeren, hetzij het op wetenschappelijke grondslagen te stellen.

Zoodra deze denkbeelden gepreciseerd werden, leidden zij tot twee hoofdrichtingen: het *autoritair* en het *anarchistisch* kommunisme, alsook tot een zeker aantal tusschenliggende scholen, die kompromissen trachten te maken, zooals: de staat de eenige kapitalist, het kollektivisme, de koöperatie; terwijl zij onder de arbeiders het aanzijn schonken aan een groote arbeidersbeweging die de geheele massa arbeiders tracht te groepeeren in vakvereenigingen door den strijd tegen het kapitaal en die steeds meer internationaal wordt naarmate de betrekkingen tusschen de arbeiders der verschillende naties steeds gemakkelijker worden.

Drie hoofdzaken zijn door deze geduchte beweging van denken en aktie verkregen en zij zijn reeds doorgedrongen in het openbaar bewustzijn. Deze drie zijn:

1o. de afschaffing van het salariaat (loonstelsel) — de hedendaagsche vorm der oude slavernij;

2o. de afschaffing van de individueele toeëigening van al wat dienen moet tot de produktie;

3o. de vrijmaking van het individu en de maatschappij van het politieke raderwerk, van den staat, die dient om de ekonomische slavernij te handhaven.

Op deze drie punten zijn allen het eens en zij, die de „arbeidsbons" verlangen of wel met Brousse zeggen: allen ambtenaren! d.w.z. allen gesalarieerd door den staat of gemeente, erkennen òok dat als zij het een of andere goedkeuren, zij dit alleen doen omdat zij de onmiddelijke invoering van het kommunisme niet mogelijk achten. Zij nemen die kompromissen aan uit gebrek aan beter, maar hun doel is nog en blijft steeds het kommunisme. En wat den staat

betreft, zelfs zij, die verwoede aanhangers blijven van den staat, van het gezag, de diktatuur, erkennen dat als de klassen die wij heden hebben, zullen ophouden te bestaan, de staat met deze tegelijkertijd zal verdwijnen.

Zonder het gewicht van *onze* fraktie in de socialistische beweging te overdrijven, — de anarchistische fraktie — kan men toch zeggen, dat ondanks de verschillende meeningen tusschen de onderscheidene frakties, grootendeels gegrond in het verschil der min of meer revolutionaire middelen van aktie, door elke fraktie, dat allen bij monde van hun denkers erkennen de evolutie naar het libertair kommunisme als einddoel der socialistische evolutie. De rest is volgens hun eigen bekentenis niets anders dan stappen in die richting.

Elke diskussie over de stappen die men moet doormaken zou nutteloos zijn, als zij niet gegrond is op de studie der stroomingen die zich openbaren in de tegenwoordige maatschappij.

Van deze verschillende stroomingen verdienen vooral twee onze aandacht. De eene is deze: het wordt steeds moeilijker om het deel te bepalen dat aan elkeen toekomt in de hedendaagsche produktie. De moderne nijverheid en landbouw worden zoo ingewikkeld, zoo ineengeward, alle industrieën hangen zoo van elkander af, dat het beginsel van betaling van den producent onmogelijk wordt. Hoe ingewikkelder een industrie is, hoe meer het stukwerk verdwijnt, om vervangen te worden door een loon van zooveel per dag. Anderzijds schijnt het loon de neiging te hebben van gelijkheid. De hedendaagsche bourgeoismaatschappij blijft in klassen verdeeld en wij hebben een heele klasse van bourgeois wier inkomsten toenemen in omgekeerde reden tot den arbeid dien zij verrichten: hoe hooger zij betaald worden hoe minder zij werken. Aan den anderen kant zien wij in de arbeidersklasse zelve 4 groote afdeelingen: vrouwen, landbouwarbeiders, arbeiders die gewoon werk doen en arbeiders die een min of meer speciaal vak hebben. Deze afdeelingen vertegenwoordigen 4 graden van exploitatie en zijn slechts de gevolgen van de bourgeois-organisatie.

In een maatschappij van gelijken, waarin allen een vak kunnen leeren en waar de exploitatie van de vrouw door den man en van den boer door den industrieel zal ophouden, zullen deze klassen verdwijnen. Maar nu zelfs hebben de loonen in elk dezer klassen de neiging om gelijk te worden. Daarom zegt men terecht, dat een arbeidsdag van een grondwerker evenveel waard is als die van een diamantwerker en het was daardoor dat Robert Owen op de gedach-

te kwam van *arbeidsbons,* betaald aan elk van hen die zooveel arbeidsuren gaven aan de produktie van erkend noodzakelijke dingen.

Echter, als wij het geheel der pogingen van socialisatie beschouwen, dan zien wij dat, afgezien van de vereeniging van eenige duizenden pachters in de Vereenigde Staten, de arbeidsbons sinds driekwart eeuw, sinds de poging van Robert Owen, geen opgang hebben gemaakt. En wij hebben er in de „Verovering van het Brood'' de redenen van opgegeven.

Daarentegen zien wij een massa gedeeltelijke pogingen van socialisme in de richting van het Kommunisme. Honderden kommunistische gemeenschappen zijn in deze eeuw gesticht en op dit oogenblik kennen wij er zelfs reeds meer dan honderd, die min of meer kommunistisch zijn. In de richting van het kommunisme — *wel te verstaan het gedeeltelijke* — loopen ook bijna alle talrijke pogingen van socialisatie die in de bourgeoismaatschappij plaats hebben, hetzij tusschen partikulieren, hetzij in de socialisatie van gemeentelijke zaken.

Het hôtel, de stoomboot, het pension zijn pogingen in die richting door de bourgeois gedaan. In ruil voor een vergoeding van zooveel per dag hebt gij de keus tusschen 10 of 50 gerechten die u aangeboden worden in het hôtel of op de stoomboot en niemand kontroleert de hoeveelheid die gij neemt. Deze organisatie wordt meer en meer internationaal en voordat gij afreist van Parijs of Londen kunt gij bons nemen tegen 10 frank per dag, die u verlof geven om naar believen in honderden hôtels van Frankrijk, Duitschland, Zwitserland, enz., die allen zijn aangesloten aan een internationalen bond van hôtels, uw verblijf te nemen.

De bourgeois hebben de voordeelen van het gedeeltelijke kommunisme zeer goed begrepen, vereenigd met een bijna algemeene vrijheid van het individu, *wat het gebruik aangaat* en in al die richtingen belast men zich om te voorzien in al uw behoeften van logies en voeding tegen een bepaalde prijs per maand behalve weeldeartikelen, zooals wijnen, bizonder mooie kamers, enz., die men afzonderlijk betaalt.

De verzekering tegen brandschade, (vooral in dorpen waar zekere gelijkheid van levensvoorwaarden een gelijke premie toelaat voor voor alle inwoners), tegen inbraak, tegen ongelukken, de regeling die aan de groote magazijnen te Londen de gelegenheid geeft om u wekelijks tegen een shilling per week alle visch te bezorgen die gij in uw gezin gebruikt, de klub, de tallooze verzekeringsmaatschapijen tegen ziekte, enz., die geheele massa instellingen in den loop van

deze eeuw, vallen allen in dezelfde kategorie van toenadering tot het kommunisme, voor een zeker deel van de konsumptie.

En eindelijk hebben wij een geheele reeks van stedelijke instellingen — water, gas, elektriciteit, arbeiderswoningen, trams met gelijkheid van prijs, badhuizen enz. — waarin dezelfde pogingen van socialisatie der verbruiksartikelen worden toegepast op een steeds grooter schaal.

Zeker dat alles is nog geen kommunisme, verre vandaar, maar het beginsel dat in die inrichtingen voorzit, bevat een stuk van het kommunistische beginsel. V o o r e e n b ij d r a g e v a n z o o v e e l p e r j a a r o f p e r d a g (altijd in geld, in arbeid van gisteren) h e b t g ij h e t r e c h t d e z e o f d i e k a t e g o r i e v a n u w b e h o e f t e n t e v o l d o e n — u i t g e z o n d e r d d e w e e l d e.

Om kommunistisch te zijn, ontbreekt er nog al wat aan deze ontwerpen van kommunisme en wel voornamelijk : 1o. de vaste betaling heeft plaats in geld in plaats van het te doen in arbeid; en 2o. de verbruikers hebben geen stem in de administratie der onderneming. Toch als de gedachte, de strekking van deze instellingen goed was begrepen, zou er geen moeilijkheid bestaan, zelfs nu, om reeds door een privaatonderneming of vennootschap een gemeenschap te vestigen, waarin het eerste punt is verwezenlijkt. Onderstellen wij een terretn van 500 hektares. Tweehonderd huisjes. elk omringd door een bloementuiu of groententuin van een kwart hektare, worden op dat terrein gebouwd. De ondernemer laat elke bewoner kiezen tusschen 50 verschillende gerechten wat men wil eten of verschaft brood, groenten, vleesch, koffie, naar believen, om thuis te worden gekookt. In ruil daarvoor vraagt zij, hetzij zooveel in geld, hetzij zooveel uren arbeid in een der takken van arbeid naar believen; landbouw, veeteelt, keuken, zindelijkheid. Dit kan reeds morgen aan den dag geschieden als men wil en men moet zich verwonderen dat zulk een hoeve-tuin-hôtel niet reeds op touw is gezet door een ondernemend hotelhouder.

* * *

Men zal ongetwijfeld opmerken, dat de kommunisten over het algemeen schipbreuk hebben geleden op dit punt, door het invoeren van gemeenschappelijken arbeid. En toch kon deze opmerking geen stand houden. De oorzaken der mislukking liggen steeds elders.

Vooreerst werden bijna alle gemeenschappen gesticht tengevolge van een quasi-godsdienstige geestdrift. Men vroeg aan de menschen

om „pioniers der menschheid" te zijn, om zich te onderwerpen aan uitvoerige reglementen van moraal, om geheel op te gaan in het kommunistische leven, om al hun tijd te geven aan de gemeeenschap, zoowel gedurende den arbeidstijd als daarbuiten, om geheel voor de gemeenschap te leven.

Dat was hetzelfde als de monniken doen, nl. om te vragen aan de menschen, zonder eenige noodzakelijkheid, te zijn wat zij niet zijn. Alleen in den laatsten tijd werden gemeenschappen opgericht door anarchistische arbeiders zonder eenige pretentie, met een zuiver ekonomisch doel, nl. om zich te onttrekken aan de exploitatie van patroons.

De andere fout bestond hierin dat men de gemeenschap altijd wilde vormen op den grondslag van het gezin en er een groot gezin van maken. Daarom leefde men onder éénzelfde dak, genoodzaakt om altijd, elk oogenblik te leven in gezelschap met dezelfde „broeders en zusters". Maar als twee broeders het dikwijls moeilijk vinden om onder éénzelfde dak te leven en als het familieleven niet altijd gelukte, dan kwam dit door de grondfout om allen het „groote gezin" op te leggen in plaats van ernaar te trachten om elk een zooveel mogelijk de vrijheid en een eigen tehuis te waarborgen.

Een kleine gemeenschap kan overigens niet bestaan. De „broeders en zusters", gedwongen om altijd samen te zijn, zullen eindigen door de schaarschheid van indrukken die hen omringen, met elkander te verfoeien. Maar als het voldoende is dat twee personen, die vijandig tegenover elkander staan of maar elkander niet kunnen verdragen, door hun twisten de ontbinding van een gemeenschap kunnen bewerkstelligen, dan zou het vreemd zijn als deze gemeenschap bleef bestaan en dat te meer daar alle gemeenschappen tot op heden zich isoleerden van de wereld. Men moet vooraf begrijpen dat een kleine associatie van 10, 20, 100 menschen niet langer kan duren dan drie of vier jaar. Als zij langer duurde, zou het zelfs te betreuren zijn, omdat dit alleen zou bewijzen òf dat allen zich lieten onderdrukken door een enkele òf dat allen hun individualiteit hebben verloren. Juist omdat het zeker is dat een deel der leden uit de gemeenschap zou willen gaan na 3 of 4 jaar, daarom moet men minstens een tien- of meertal gefedereerde gemeenschappen hebben, opdat zij die om de eene of andere reden een gemeenschap willen verlaten, in een andere kunnen gaan en vervangen worden door personen uit andere gemeenschappen. Anders moet de kommunistische bijenkorf ondergaan of vallen, zooals ook bijna altijd gebeur-

de, in handen van een enkel persoon, gewoonlijk de „broeder" die slechter is dan de anderen.

Ook waren alle gemeenschappen tot op heden geïsoleerd van de maatschappij. Maar de strijd, het leven van den strijd, is voor den aktieven mensch een behoefte, dringender dan een goed voorziene tafel. Deze behoefte om menschen te zien om zich te werpen in den stroom der dingen, om te strijden, is te dringender voor het jonge geslacht. Het is daarom, gelijk Tchaïkovsky uit ervaring opmerkt, dat jongelieden, zoodra zij 18 of 20 jaar oud zijn, noodzakelijk een gemeenschap verlaten die geen deel uitmaakt van de heele maatschappij.

Onnoodig is het om hierbij te voegen dat het regeeren, in welken vorm dan ook, altijd de steen des aanstoots is geweest voor alle gemeenschappen. Zij die er het minste of heelemaal niets van hadden, zooals het jonge Ikarie, slaagden nog het beste. Dit is te begrijpen. De politieke haat is de ergste. Wij kunnen in een stad leven naast onze politieke tegenstanders, als wij niet gedwongen zijn om hen elk oogenblik te ontmoeten. Maar hoe kan men leven, als men gedwongen is in een kleine gemeenschap, elkander elk oogenblik te te zien? De politieke strijd wordt overgeplant in de werkplaats, in de arbeidskamer, in de rustkamer en het leven wordt onmogelijk.

Daarentegen is het bewezen dat de kommunistische arbeid, de kommunistische productie best gelukt. In geen enkele handelsonderneming is de overwaarde, aan den grond verschaft door den arbeid zoo groot geweest als in een der gemeenschappen, gesticht in Amerika of in Europa. Zeker er zijn overal fouten begaan evengoed als in elke kapitalistische onderneming, maar als men weet dat de verhouding der handelsbankroeten ongeveer is vier op de vijf in de vijf eerste jaren na de oprichting, dan moet men erkennen dat die verhouding lang zoo sterk niet is bij kommunistische gemeenschappen

Als de bourgeoispers geestig is en erover spreekt om aan de anarchisten een eiland aan te bieden ter vestiging van een gemeenschap, dan zijn wij, sterk door de opgedane ervaring, gereed om dit voorstel te aanvaarden, alleen op voorwaarde dat dit eiland b.v. is het Ile-de-France en dat wij er ons deel van kregen na schatting van het sociaal kapitaal. Maar daar wij weten dat men ons noch het Ile-de-France noch ons deel van het sociaal kapitaal zal geven, daarom zullen wij beiden eens nemen door de sociale revolutie. Parijs en Barcelona in 1871 waren er niet zoo ver van af — en de denkbeelden hebben sinds dien tijd vorderingen gemaakt.

Vooral bestaat de vooruitgang hierin dat wij begrijpen, dat een *stad* op zichzelve staande en zich als gemeenschap vormende. moeilijkheid zou hebben om te bestaan. De poging zou bijgevolg beproefd moeten worden op een grondgebied, zooals b.v. in een der staten in het westen, Idaho of Ohio — zeggen de Amerikaansche socialisten en zij hebben gelijk. Op een vrij groot grondgebied en niet in een enkele stad moet men eens trachten te komen tot de kommunistische toekomst. (*

* * *

Wij hebben zoo dikwijls aangetoond dat het staatskommisme onmogelijk is, dat het onnut is daarop nog eens in te gaan. Het bewijs is overigens gelegen in het feit dat de staatsvoorstanders (sociaal democraten) de verdedigers van den socialistischen staat, er zelven niet in gelooven. Sommigen, bezig om een deel der macht te veroveren in *den hedendaagsche staat* — de bourgeoisstaat — houden er zich zelfs niet mee bezig om te preciseeren wat zij verstaan onder een socialistischen staat, die toch niet zou zijn de *staat de eenige kapitalist* en *allen gesalarieerd door den staat*. Als wij hun zeggen, dat zij dat willen, dan worden zij boos, maar zij preciseeren niet welken anderen vorm van organisatie zij dan willen vestigen. Omdat zij niet gelooven aan de mogelijkheid eener *aanstaande* sociale revolutie, is het hun doel om een deel te worden van den hedendaagschen bourgeoisstaat en zij laten aan de toekomst over om te bepalen waar men zal uitkomen.

Wat hen aangaat, die getracht hebben den toekomstigen socialistischen staat te schetsen, zij antwoorden ons, verpletterd door onze kritiek, dat al wat zij willen, neerkomt op bureaux van statistiek. Maar dit is niets anders dan woordenspel. Men weet overigens heden dat de eenige geldige statistiek die is, welke gemaakt wordt door het individu zelf, gevende zijn leeftijd, zijn sekse, zijn beroep, zijn sociale positie of wel gevende de lijst van hetgeen hij verkocht of gekocht, voortgebracht of verbruikt heeft.

---

*) Een belangrijke faktor waardoor afzonderlijke gemeenschappen schipbreuk hebben geleden, is dat zij, gesticht in de kapitalistische maatschappij aan den invloed en de afhankelijkheid van deze maatschappij waren onderworpen, waaraan zij zich onmogelijk konden ontworstelen. Deze bezwaren verdwijnen echter met het kapitalisme.

B.

De vragen die gesteld worden aan het individu, worden gewoonlijk uitgewerkt door de vrijwilligers (geleerden, vereenigingen van statistiek) en de rol van bureaux van statistiek bestaat tegenwoordig in het uitdeelen van vragenlijsten, om rubrieken te klassificeeren en door telmachines op te tellen. Den staat, de regeering te herleiden tot die rol en te zeggen dat men onder regeering niet anders dan dat verstaat — en het is oprecht gemeend — dan is dat hetzelfde als den staat op non-aktiviteit stellen. En in waarheid moet men erkennen dat de Jakobijnen dertig jaar geleden geducht zijn afgetakeld in hun ideaal van een diktatuur en socialistische centralisatie. Niemand zou tegenwoordig durven zeggen dat het verbruik en de voortbrenging van aardappelen of rijst geregeld moeten worden door het parlement van den Duitschen Volksstaat te Berlijn. Deze domheden zegt men niet meer.

De kommunistische staat is een utopie, een standpunt reeds door zijn eigen voorstanders verlaten en het is tijd om verder te gaan. Wat in waarheid veel gewichtiger is te bestudeeren, dat is de kwestie om te weten of het anarchistisch kommunisme of libertair kommunisme niet noodzakelijk moet leiden tot een vermindering van individueele vrijheid.

Het is een feit dat onze denkbeelden bij alle diskussies over de vrijheid beneveld worden door de overblijfselen der eeuwen van slavernij en onderdrukking die wij ondergaan hebben.

De ekonomen hebben het gedwongen kontrakt (door de bedreiging met honger) dat gesloten wordt tusschen patroon en werkman, voorgesteld als een toestand van vrijheid. De politiekers hebben als een toestand van vrijheid beschreven den toestand waarin de burger zich tegenwoordig bevindt als hoorige en opbrenger aan den staat. Eindelijk hebben de meest vooruitstrevende moralisten, zooals Mill en zijn leerlingen, de vrijheid bepaald als het recht om alles te doen behalve wat de gelijke vrijheid van anderen belemmert. Zonder te zeggen dat het woord „recht" een zeer verward erfstuk uit het verleden is, dat niets of wel teveel zegt — de bepaling van Mill heeft den wijsgeer Spencer en een heel aantal schrijvers, zelfs eenige individueele anarchisten toegelaten om de rechtbank en de wettelijke straf, tot zelfs de doodstraf toe, te herstellen — d. w. z. gedwongen en in laatste instantie den staat, waarop zij zelven een scherpe kritiek hadden uitgeoefend. Het denkbeeld van den vrijen wil ligt ook op den bodem van al deze redeneeringen.

Daargelaten de onbewuste handelingen en alleen de bewuste aan-

nemende (waarop de wet, de godsdiensten en de strafstelsels alleen invloed trachtten uit te oefenen) wordt elke handeling van deze soort voorafgegaan door zekere diskussie in de menschelijke hersenen: „Ik ga uit, ik ga wandelen" — zoo denkt een mensch. „Neen, want ik heb een afspraak met een vriend of wel ik heb beloofd dezen arbeid te voltooien of wel mijn vrouw en kinderen zullen bedroefd zijn als zij alleen worden gelaten of eindelijk, ik zal mijn plaats verliezen als ik niet naar mijn werk ga".

Deze laatste overdenking bevat de vrees voor bestraffing. In de drie eerste gevallen houdt de mensch alleen rekening met zichzelf, zijn gewoonten, zijn loyaliteit, zijn sympathie. Zietdaar het heele verschil. Wij zeggen dat de mensch die gedwongen is die laatste overdenking te maken: „Ik zie af van dit plezier om een bestraffing" — geen vrij mensch is. En wij beweren dat de menschheid zich *kan* en *moet* vrijmaken van de vrees voor bestraffingen en dat zij een anarchistische maatschappij *kan* samenstellen, waarin de vrees voor een bestraffing of zelfs het displezier om berispt te worden, zullen verdwijnen. Naar dat ideaal zien wij uit. Maar wij weten dat wij ons niet vrij kunnen maken noch van onze gewoonten van loyaliteit (woord houden) noch van onze sympathie (smart veroorzaken aan hen die wij liefhebben of dat wij geen verdriet willen aandoen of zelfs teleurstellen). In dit laatste opzicht is de mensch *nooit vrij*. Robinson was het niet op zijn eiland. Toen hij eens begonnen was aan zijn boot, en een tuin had aangelegd of dat hij zijn voorraad verzamelde voor den winter, werd hij reeds in beslag genomen door zijn werk. Als hij een gevoel van luiheid kreeg en liever in zijn hol bleef, dan aarzelde hij een oogenblik maar begaf zich toch aan zijn werk. Maar van het oogenblik dat hij een hond tot gezelschap had of twee of drie geiten en vooral sinds hij Vrijdag ontmoette, was hij niet *heelemaal vrij* in den zin waarin men dit woord soms gebruikt in de diskussies. Hij had *verplichtingen*, hij moest denken aan het *belang van anderen*, hij was geen *volslagen individualist* meer, over wien men ons soms onderhoudt. Van het oogenblik dat hij een vrouw bemint of dat hij kinderen heeft, hetzij opgevoed door hemzelven, hetzij toevertrouwd aan anderen (aan de maatschappij), van het oogenblik dat hij ook maar een huisdier heeft — zelfs een moestuin, die op zekere tijden begoten moet worden — is hij niet meer de man die zeggen kan; ik geef er niet om, de egoist, de denkbeeldige individualist dien men ons soms voorstelt als de type van den vrijen mensch. Noch op het eiland van Robinson, noch ergens

anders in de maatschappij, waar dan ook, bestaat die type. De mensch neemt en zal in aanmerking nemen de belangen van andere menschen naarmate er tusschen hen verhoudingen ontstaan van wederkeerig belang en dat temeer naarmate de anderen hun gevoelens en wenschen zullen openbaren.

Wij vinden dus geen andere bepaling voor de vrijheid dan deze: *de mogelijkheid om te handelen zonder in onze beslissingen ons te laten leiden door de vrees voor een bestraffing der gemeenschap* (dwang aan 't lichaam, bedreiging met honger of zelfs blaam, tenzij deze komt van de zijde van een vriend).

Als wij de vrijheid op deze manier opvatten — en wij betwijfelen het of men een ruimer en tevens zuivere bepaling der vrijheid kan vinden — kunnen wij met zekerheid zeggen dat het kommunisme *kan* verminderen, zelfs dooden alle individueele vrijheid, en in menige kommunistische gemeenschap heeft men het getracht, maar dat het die vrijheid ook kan vergrooten tot aan haar uiterste grens.

Alles zal afhangen van de gronddenkbeelden waarmede men zich zal verbinden. *Het is niet de vorm der associatie die de slavernij bepaalt, het zijn de denkbeelden over de individueele vrijheid die men in elke associatie meebrengt, die er het meerder of mtnder libertair karakter van bepaalt.*
Dit is juist ten opzichte van welken vorm van associatie ook. Het samenwonen van twee individuen ln éénzelfde huis kan voeren tot den onderwerping van den wil van den een aan dien van den ander, zoowel als zij tot vrijheid kan voeren voor den een zoowel als voor den ander. Evenzoo ten opzichte van de familie. Evenzoo wanneer wij met ons beiden den grond gaan omspitten of een dagblad samenstellen. Evenzoo voor elke associatie hoe klein of hoe groot ook. Evenzoo voor elke sociale instelling. Zoo zien wij in de XIde en XIIde eeuw de gemeenschap van gelijken, menschen die gelijkelijk vrij zijn — en dezelfde gemeenschap wil de diktatuur van een monnik 400 jaar later. De instelling van den rechter, van de wet, enz. blijft bestaan; het denkbeeld van het Romeinsche recht, van den staat heerscht, terwijl dat van vrijheid en scheidsgerecht bij verschillen en van federatie verdwijnt — en dat is de slavernij.

Welnu, van alle instellingen of vormen van sociale groepeering die tot op heden beproefd werden, is het kommunisme nog de vorm die de meeste vrijheid waarborgt aan het individu — in geval het moederdenkbeeld der gemeenschap is de Vrijheid, de Anarchie.

Het kommunisme is in staat alle vormen van vrijheid of onder-

drukking aan te nemen — wat andere instellingen niet kunnen. Het kan een klooster voortbrengen waarin allen blindelings gehoorzamen aan den superieur, maar het kan ook een volkomen vrije associatie in 't leven roepen, aan elk individu zijn geheelen vrijheid latende — een associatie die niet langer duurt dan de geassocieerden tezamen willen blijven, aan niemand iets opdringende, integendeel jaloersch om tusschen beiden te komen ter verdediging van de vrijheid van het individu, haar te vergrooten, uit te breiden in alle richtingen. Het kan autoritair zijn — in welk geval de gemeenschap spoedig ondergaat — en het kan anarchistisch zijn. De staat kan dit daarentegen niet. Hij is autoritair of hij houdt op staat te zijn.

Het kommunisme waarborgt beter dan eenige andere vorm van groepeering de ekonomische vrijheid, omdat het het welzijn en zelfs de weelde kan waarborgen, van den mensch slechts vragende enkele uren arbeid per dag in plaats van zijn geheelen dag. Aan den mensch vrijen tijd te geven 10 of 11 uur van de 16 die wij dagelijks leven (acht uur nemen wij voor den slaap en zijn we dus onbewust), dat is reeds een uitbreiding der vrijheid van het individu tot een punt dat het ideaal is der menschheid sinds eeuwen.

Op 't oogenblik reeds *kan* dit geschieden. In een kommunistische maatschappij zou de mensch kunnen beschikken over minstens 10 uur vrijen tijd. En dit zou reeds de vrijmaking zijn van de zwaarste dienstbaarheid die op den mensch drukt, het zou een vermeerdering der vrijheid zijn.

Allen te erkennen als gelijken en af te zien van het regeeren van den eenen mensch over den anderen, dat is ook weer het vermeerderen der vrijheid van het individu tot een hoogte waarop geen andere vorm van groepeering zelfs in den droom is gekomen. Zij wordt pas mogelijk als de eerste stap is gedaan, nl. als de mensch zijn bestaan verzekerd ziet en niet gedwongen is zijn kracht, zijn verstand te verkoopen aan hem, die hem de aalmoes wil schenken opdat hij hem kan exploiteeren.

Eindelijk te erkennen dat de grondslag van allen vooruitgang is gelegen is in de verscheidenheid van bezigheden en in het zich organiseeren op een manier, waardoor de mensch geheel vrij is in de uren van zijn eigen tijd, maar ook zijn bezigheid kan afwisselen en dat zijn kindsheid hem van jongsaan voorbereidt op die afwisseling — en dit is gemakkelijk te verkrijgen in een kommunistisch stelsel — dit is alweer het individu vrijmaken en de poorten wijd voor hem openen tot een algeheele ontwikkeling in alle richtingen.

Overigens hangt alles af van de denkbeelden waarmede de gemeenschap zal worden gegrondvest. Wij kennen een godsdienstige gemeenschap, waarin de mensch, die zich ongelukkig gevoelde en zijn droefheid liet zien op zijn gelaat, aangesproken werd door een „broeder" zeggende: „Gij zijt bedroefd? Doe toch alsof gij vroolijk zijt, anders bedroeft gij de broeders en zusters". En wij kennen gemeenschappen van zeven personen waarvan een der leden vroeg de benoeming van 4 komité's, nl. een voor den tuinbouw, een voor de bestaansmiddelen, een voor de huishouding en een voor den uitvoer, met absolute rechten voor den president van elk komité. Er zijn ongetwijfeld gemeenschappen opgericht of na hun oprichting opgeslokt door „misdadigers van het gezag" (een type ter bestudeering aanbevolen aan Lombroso) en vele gemeenschappen werden gesticht door menschen die leden aan de manie van het opslorpen van het individu door de maatschappij. Maar het is niet de kommunistische instelling die ze heeft voortgebracht; het is het christendom, dat in zijn wezen bizonder autoritair is, en het Romeinsche recht. Het is het étatistisch moederdenkbeeld van deze menschen die denken dat zonder liktoren en rechters geen maatschappij mogelijk is — en dat is een voortdurende bedreiging van alle vrijheid — en niet het moederdenkbeeld van het kommunisme, dat bestaat in het verbruik en de voortbrenging zonder het preciese deel van elkeen uit te rekenen. Dit is integendeel een denkbeeld van vrijheid, van vrijmaking.

* * *

Wij kunnen dus de volgende konklusies stellen:

Tot nu toe hebben alle kommunistische proefnemingen schipbreuk geleden omdat zij gegrond waren op een godsdienstige overtuiging, in plaats van in de gemeenschap enkel te zien een wijze van ekonomisch verbruik en voortbrenging;

zij isoleerden zich van de maatschappij;

zij waren doordrongen van een autoritairen geest;

zij waren geïsoleerd in plaats van zich te federeeren;

zij vroegen aan de stichters veel werk dat hun geen vrijen tijd liet;

zij waren geënt op de patriarchale, autoritaire familie in plaats van zich ten doel te stellen de zoo kompleet mogelijke vrijmaking van het individu.

Een bij uitstek ekonomische instelling beslist het kommunisme nog in niets over het deel vrijheid dat er gewaarborgd zal zijn aan het individu, aan den vernieuwer, aan het verzet tegen de gewoonten die de neiging hebben zich te kristalliseeren. Het *kan* autoritair zijn,

wat noodzakelijk voert tot den dood van de gemeenschap, en het *kan* libertair zijn, wat in de XIIde eeuw voerde, zelfs met het gedeeltelijke kommunisme der jonge steden van toen, tot de stichting van een jeugdige beschaving vol kracht, een verjonging van Europa.

Echter de eenige vorm van kommunisme die zou kunnen duren is die, waarin met het oog op de reeds nauwe aanraking tusschen de burgers onderling alles gedaan zou zijn om de vrijheid van het individu in alle richtingen uit te breiden.

Onder deze voorwaarden, onder den invloed van dat denkbeeld zou de vrijheid van het individu, vermeerderd met den verkregen vrijen tijd, niet meer verminderd worden dan zij het nu is door het gemeentelijk gas, door de spijzen aan huis gezonden door groote inrichtingen, door de moderne hôtels of door het feit dat wij in den arbeidstijd met duizenden arbeiders in aanraking komen.

Met het anarchisme als doel en als middel wordt het kommunisme mogelijk, zonder haar zou het noodzakelijk slavernij zijn en als zoodanig zou het niet kunnen bestaan.

